

L'indi Baruta

Article núm.2

Els Baruta de Molins de Rei

Des de la meua infància coneixia els ponts de Can *Bruta*, que correctament hauríem d'anomenar Can Baruta. El Pont de Can Bruta, de tres arcs amb la base ovalada, es va aixecar l'any 1849 amb motiu de la construcció de la via del ferrocarril, una de les primeres a Espanya. El pont rebia el nom de la fonda situada a l'altra banda del camí ral. “Un vecino de Molins de Rey, conocido por el *Bruta*, que tenía la casa algo apartada de la villa,” llegim en el llibre dels *Juegos florales de Molins de Rey de 1951*, sota el títol *Venganza y lucha silenciosa, sostuvieron los hijos del pueblo español con los napoleonidas. El Bruta de Molins de Rei*. Durant la guerra del francès, en la batalla coneguda com la Batalla de Molins de Rei: “Bruta eliminó, valiéndose de todos los medios, a numerosos soldados napoleónicos lanzando por la noche los cadaveres al canal”. Diuen que la mestressa de la Fonda de Can Baruta era una dona molt valenta que afalagava els incauts soldats francesos amb menjar i bon beure, fins que perdien el coneixement. Un cop morts els llençava al pou que servia per al rec. Francesc Rodón i Pujol en el llibre *Palau i Vila de Molins de Rei*, editat el 1907, assegura que “arribà a embossar el rec de cadàvers imperials”.

Quan vaig llegir d'en Jordi Bilbeny que en el tercer viatge de Colom un dels seus acompanyants es deia Baruta i que en el *Fogatge de 1497*, en Bartomeu Baruta consta com a cap de casa a la vila de Molins de Rei, vaig començar a investigar els Baruta. Segons A. Duran i Sanpere en el llibre *Barcelona i la seva història* (Curial, Barcelona 1975), a Barcelona, l'any 1454 Joana Baruta, filla de Pere Baruta, ferrer d'ofici, i de Caterina, es casà amb el famós pintor Jaume Huguet, nascut a Valls el 1415. El pare de la núvia, Pere Baruta, consta com a difunt en un document de l'any 1464. El matrimoni Huguet-Baruta s'establí primer al carrer dels Arcs de Barcelona i més tard al carrer de Regomir, que casualment és el nom que rebia el centre de Molins de Rei en temps del Comte Mir o Miró, el Regomir del Llobregat.

Josep Fernández Trabal en el llibre *Molins de Rei 1190-1512* escriu que a la dècada del 1460, el llit del riu Llobregat feu un bruscat moviment, abandonà el costat de Cervelló i es desplaçà a l'esquerra, de manera que es perdé un gran nombre de braços i meandres que arrabassaven els termes riberencs de Molins de Rei, Sant Feliu i Sant Joan Despí. Els consellers de Barcelona alarmats perquè no podien encaixar les seves aigües sota les arcades del pont de Sant Boi, encarregaren un dictamen tècnic a diversos experts, entre els quals trobem quatre habitants de Molins de Rei: el batlle Gabriel Comelles, el rector Guerau de Vallsorga, Bernat Feu i Antoni Baruta.

En el cens de l'any 1497, a la vegueria de Barcelona, hi ha tres caps de família amb el cognom Baruta. Un a Barcelona, un altre a Sant Vicenç dels Horts i en Bartomeu Baruta, de Molins de Rei. També trobem tres caps de família amb el cognom Colom, dos de Barcelona i un de Sant Boi o El Prat de Llobregat.

De la setzena generació de la genealogia de la família González Esquerdo, en Pere Bosch Esbert, nascut al voltant del 1484 a Sant Boi de Llobregat, va fer el 1499 els capítols matrimonials amb Isabel Baruta. Segons la fitxa, Isabel Baruta va néixer a Santa Creu d'Olorda (Barcelonès) al voltant del 1484. No sé si es devia situar Santa Creu d'Olorda com a Barcelona, si fos així s'hauria d'afegir que el castell i la parròquia de Santa Creu d'Olorda no només es troben dins del terme de Molins de Rei, sinó que són el nucli originari de la vila el segle IX.

En el *Cabreo de la señora doña Hipòlita de Requesens i de Liori, condessa de Palamós, viuda del senyor Luis de Requesens de Soler, conde de Palamós*, redactat entre els anys 1512 i 1515, a les confessions de cases del capbreu de Molins de Rei, en Bartomeu Baruta hi consta com a propietari d'una casa amb rerecorral al carrer del Mig (avui carrer Major, abans Alfons I d'Aragó) i com a com a batlle de Molins de Rei.

Al fogatge del Principat de Catalunya de l'any 1553, on es relacionen els noms dels homes caps de casa, descobrim que a la vegueria de Barcelona el cognom Baruta només es troba a Molins de Rei. Tampoc no hi ha cap Colom a Barcelona, tots dos són del Baix Llobregat, Sant Boi i L'Hospitalet de Llobregat. És molt significatiu que Baruta sigui el cognom més nombrós a Molins de Rei en aquell temps. Tres caps de casa són del llinatge Baruta: Antoni Baruta, Lluís Baruta i Bartomeu Baruta. El fet que l'encarregat de fer el fogatjament de la vila, del primer d'agost de 1553, fos precisament Antoni Baruta per tenir el càrrec de "jurat" (prohom, conseller), remarca de nou la importància del llinatge.

Can Baruta és una masia amb palmeres del centre històric del poble de Santa Coloma de Cervelló, enganxada a la rectoria i situada davant de l'església de Santa Coloma. Can Baruta era una de les cases grans d'aquella època. Miquel Baruta va ser-ne el rector durant més de 50 anys (1593 - 1647), i on també trobem Francesc Baruta (1662). El 1411 la Baronia de Cervelló fou adquirida pels Ballester (de la Baronia de Bellera, Alt Pallars) i foren barons de Cervelló. Desconec si aquests Ballester tenen alguna relació amb el Miquel Ballester que també viatjà amb Colom i fou el primer a plantar sucre a Amèrica.

Tanmateix, podria ser que Eleonora d'Arborea, reina de Sardenya el segle XIV, no fos l'únic personatge molinenc que hagués transcendit mar enllà com a mític representant de la història del naixement d'una altra nació. Així com Eleonora forma part de la història mítica de l'Estat d'Itàlia, podria ser que l'indi Baruta, heroi de la història de Veneçuela, també tingués els seus orígens a Molins de Rei.

Segons la història del govern veneçolà, en el tercer viatge, realitzat l'agost de 1498, Colom arribà a les costes del Golf de Paria i desembarcà a "Macuro", a l'actual Estat Sucre. Es registren diverses fundacions de pobles i ciutats en el territori continental, com Cumanà a partir del 1521. Des d'allà s'inicia una expansió progressiva vers l'interior, constituint-se al centre des d'on es desenvolupa l'exploració, la conquesta i el poblament de la Província de Veneçuela.

Entre el 1492 i el 1506, almenys dotze de les majors expedicions cap al Nou Món fan escala a La Gomera. Els canaris es converteixen en expedicionaris de la conquesta i colonització i l'any 1770 ja representen el 52 % de tota l'emigració blanca arribada a Veneçuela. Les concentracions es produeixen als voltants de Caracas, a La Vega, Baruta, i a les valls d'Aragua, molt a prop de la ciutat de València, on la presència canària és molt significativa. Un dels focus que aglutina molts canaris a Caracas és la parròquia de La Candelaria i Chacao. A Molins de Rei se celebra la tradicional Fira de la Candelera.

L'indi Baruta va lluitar al costat de Chacao i després va continuar resistint fins a rendir-se enfront de Garci González de Silva. El 1568 va ser nomenat "cacic" pels espanyols quan Diego de Losada creà i atorgà la seva encomanda a Alonso Andrea de Ledesma, en els següents termes: "*vos doy encomiendo en nombre de su majestad el casique Baruta que solía servir a Pedro Martín con todos los demás indios principales*", segons consta al *Archivo General de la Nación Tierras*, en l'escrit de *Don Antonio de Mendoza y su hija doña Maria Ana de Mendoza contra los indios de Baruta*.

Segons els historiadors veneçolans, el municipi de Baruta deu el seu nom a una: "*voz de origen cumanagoto (caribe) con la que se denominaba al árbol que hoy conocemos como Jabillo y cuyo nombre científico es Hurea Crepitans. De esa voz se derivó el nombre del cacique principal o cacique de nuestra Baruta*". Nadiu de les Antilles i l'Amèrica tropical, el jabillo és un arbre de 7 a 8 metres d'alçada, de tronc ample i branques normalment amb espines curtes. L'escorça és gruixuda, llisa i de color gris marró. Conté un làtex molt irritant que ha estat utilitzat per atordir els peixos en la pesca. La seva fusta és usada en ebenisteria i amb els troncs buidats es fabricaven canoes. Medicinalment s'utilitza contra la lepra, però el seu ús és molt perillós, ja que crua és un purgant dràstic i verinós. La seva llavor rostida perd les seves propietats verinoses i pot ser consumida.

Que l'origen del nom Baruta es deriva de l'arbre anomenat *jabillo* o *hurea crepitans*, recorda la teoria d'altres historiadors que asseguren que l'origen etimològic de Veneçuela prové de la ciutat de Venècia. La recerca dels orígens etimològics comporta dificultat. Veneçuela es deia, en un origen, Valençuela, tal com ho exposa el cronista Jeroni Benzó o Bençó (Girolamo Benzoni, pels espanyols) en el seu llibre sobre la història del Nou Món, on esmenta el topònim com a Valençuela. També en Jordi Bilbeny ha detectat el topònim Valençuela escrit en algun mapa antic del segle XVI. Això ens remetria a un premot

Valençola, relacionat directament amb un diminutiu de València. Segons l'Alba Vallès, veneçolana d'origen, això tindria molt de sentit perquè les barraques que els indis tenien a la costa, i que els mariners catalans podien haver vist des de les naus, s'assemblaven molt a les barraques de l'horta valenciana. Tenim amb Valençuela un nom de país català, on es troba el poble de Baruta, documentat a Catalunya com a cognom, al costat de l'Estat de Sucre, on Colom va desembarcar per primera vegada amb les canyes de sucre.

Investigant l'origen etimològic del cognom Baruta, alguns estudis l'esmenten amb el cognom Barut que podria deure el seu origen a la ciutat del Líban, Beirut. Segons el Diccionari Provençal-Francès o Diccionari de la llengua d'Oc de S. J. Honnorat, "baruta" és un "barutelière", en català un tamisador. El cognom Barutell el trobem documentat a Sant Boi de Llobregat i prové del mot provençal "barutel", que segons en Pompeu Fabra significa el sedàs de passar farina. Barutellar la farina és separar amb un sedàs las parts més grosses de la farina reduïda a pols, passant la farina pel barutell.

Els molins fariners de Molins de Rei eren la fàbrica de molins que molia el blat per convertir-lo en farina. Una vegada mòlt el blat calia "barutellar" la farina, passant-la per un "barutell" i separant els trossos de la pols de farina. Aquest era l'ofici de baruta, només necessari en un procés industrial dins d'un complex de molins important, tal i com ho era la fàbrica dels molins reials. Sembla capital que el batlle de Molins de Rei, el 1512, sigui precisament un Baruta. L'elecció de Carles, el primer rei de les Espanyes, com a Emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, el novembre de l'any 1519, es va produir durant la seva tercera i més llarga estada en el Palau de Molins de Rei, on també va rebre, de Ferran Cortés, el primer enviament d'or mexicà. No els narraré ara la llarga història de Molins de Rei, dic tot això només per remarcar que no ens ha de sorprendre que en temps d'Estefania de Requesens l'alcalde de la Vila de Molins de Rei fos un personatge important i influent de la seva època.

L'existència d'aquest topònim a Amèrica només es pot explicar per un emigrat català del llinatge Baruta. De fet, a Veneçuela hi ha altres noms que recorden que la colonització d'aquell territori va ser duta a terme per individus catalans. Així hi ha llocs a Veneçuela anomenats Barcelona, Barceloneta, València, Sucre, Candelera, Cabré, Esteller, Ravell i molts altres noms.

Joan Castellar-Gassol en el seu informe sobre l'origen etimològic del cognom Baruta escriu: "L'escassetat de persones que es cognomenen Baruta ens obliga a pensar que totes venen d'un tronc comú i que, per tant els Baruta de Barcelona i Molins de Rei pertanyen al mateix llinatge".

A l'obra de Luis Arránz Márquez, *El Repartimiento de Alburquerque de 1514*, Miquel Ballester consta en el domini de 35 comandats en quatre comandes situades dins la regió de La Bonaventura a la República Dominicana. A l'esmentat llibre consta Miquel Ballester també com a cacic.

L'indi Baruta no seria l'únic cacic d'origen català. Com diu l'historiador veneçolà Orlando Marín: *“la madre de Francisco Fajardo, una guayquerí margariteña llamada Isabel, era familia del cacique Naguayatá”*. La possibilitat que Baruta hagués emparentat amb la noblesa local no es pot descartar. El director de l'Arxiu Nacional de la Nació, a Santo Domingo, la República Dominicana, el Dr. Ramón A. Font Bernard, afirma que era costum entre els conqueridors casar-se amb la muller d'un cacic mort, perquè així s'obtenia l'autoritat sobre els indígenes i el territori de la comanda.

Totes les conquestes són dolentes perquè sempre s'hi vessa sang, però els descobridors i conquistadors són persones i no totes són iguals. Baruta va ser un d'aquests descobridors que va creure en la força de la paraula, en l'intercanvi, i en la capacitat de conviure, assimilar i respectar la nova cultura.

Probablement l'indi Baruta va néixer a la vila dels molins reials, centre medieval precursor de l'alta tecnologia industrial en el segle XII, origen de l'actual cinturó industrial del Baix Llobregat. Amb la indústria, van sorgir els artesans i el comerç. Segurament els Baruta eren uns grans comerciants que es van formar a Molins de Rei barutellant la farina de la fàbrica dels molins, per acabar sent els alcaldes de la vila. Arribats a Veneçuela amb Colom i amb el suport dels aborígens indians veneçolans, els Baruta foren els nous alcaldes o cacics de la ciutat i mines que batejaren amb el seu propi nom, perquè així mai els oblidéssim.

Josep Barba Raventós
Recerca de moliners.com

Arbre Jabillo

Batalla de Molins de Rei durant la guerra de Napoleó el 1808.